

LexicoNordica

Forfatter: Hannu Tammala [Tre nya finsk-ryska ordböcker]

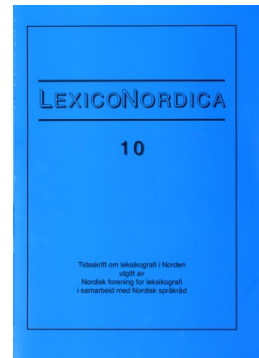
Anmeldt værk: Jelisejev, Juri: *Suomi-venäjä-suomi sanakirja - Finsko-russko-finskij slovar'* ('Finsk-rysk-finsk ordbok'). 2:a, utvidgad och förnyad upplaga. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus, 2001. 536 s. (JEL)

Koppaleva Ju. È. [Julija Èjnovna]: *Novyj finsko-russkij slovar'*. Okolo 50 000 slov i vyraženi - *Uusi suomalais-venäläinen sanakirja*. Noin 50 000 hakusanaa ja sanontaa ('Ny finsk-rysk ordbok. Ca 50.000 uppslagsord och uttryck'). Sankt-Peterburg: M.G.V., 2001. 883 s. (KOP)

Niemensivu, Helena & Ekaterina Nikkilä: *Suomi-venäjä-sanakirja - Finsko-russkij slovar'* ('Finsk-rysk ordbok'). Helsinki: WSOY, 2003. 771 s. (N&N)

Kilde: LexicoNordica 10, 2003, s. 177-191

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hannu Tommola

Tre nya finsk-ryska ordböcker

- Jelisejev, Juri: *Suomi-venäjä-suomi sanakirja – Finsko-russko-finskij slovar'* ('Finsk-rysk-finsk ordbok'). 2:a, utvidgad och förnyad upplaga. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus, 2001. 536 s. (JEL)
- Koppaleva Ju. È. [Julija Èjnovna]: *Novyj finsko-russkij slovar'*. Okolo 50 000 slov i vyraženiĭ – *Uusi suomalais-venäläinen sanakirja*. Noin 50 000 hakusanaa ja sanontaa ('Ny finsk-rysk ordbok. Ca 50.000 uppslagsord och uttryck'). Sankt-Peterburg: M.G.V., 2001. 883 s. (KOP)
- Niemensivu, Helena & Ekaterina Nikkilä: *Suomi-venäjä-sanakirja – Finsko-russkij slovar'* ('Finsk-rysk ordbok'). Helsinki: WSOY, 2003. 771 s. (N&N)

In the last years several new Finnish-Russian dictionaries entered the market. The Gummerus Publishers brought new editions of the old Soviet time Yeliseev's dictionaries; in 1999 still a 4th print of the Finnish-Russian-Finnish dictionary by Youri Yeliseev appeared in one volume and in 2001 a new edition of this dictionary was published. Gummerus' dictionaries are small in size, pocket dictionaries (10,000–15,000 entries). The late spring in this year brought the looked-for middle-sized Finnish-Russian dictionary of WSOY. Two years earlier Yulia Koppaleva's New Finnish-Russian dictionary of roughly the same size had appeared in Russia. All these dictionaries have met the needs of users whose number has increased during the last ten years considerably. Especially there are much more Russian-speakers who know or learn Finnish. Whereas Koppaleva's dictionary is oriented for this "new" user group, the new Finnish-Russian dictionary of WSOY is explicitly meant for Finnish users. However, there is still a gap in the Finnish-Russian lexicography, because the big Finnish-Russian dictionary by Vahros and Scherbakoff from 1975 remains the comprehensive standard work for professionals and both user groups, and of course it lacks all the new vocabulary that has appeared during the last quarter of a century, both in Finnish, and in Russian.

1. Inledning

Då den stora finsk-ryska ordboken av Vahros och Scherbakoff (1975) utkom, hade man i sjuttio år fått nöja sig med Ringvalls och Kijanens (1902) gamla lexikon (se Tommola 1983). Under årens lopp har denna "storordbok" sedan kommit ut i flera nyupplagor utan att alls ha uppdaterats innehållsligt. På 1990-talet, efter Sovjetunionens fall, såg man i Ryssland möjligheter att tjäna pengar också inom ordboksbranschen, då internationella kontakter blev vanliga och politiskt opro-

blematiska och då kommersiell företagsamhet inte mera behövde utgöra ett hot mot integriteten. Tack vare den datatekniska utvecklingen har det också kommit till en massa elektroniska ordböcker, vilkas författare inte alltid brytt sig om upphovsrättsliga detaljer.

Av de finska förlagen har Gummerus och WSOY kommit ut med nya ordböcker. Det förstnämnda gav 1999 ut en nyutgåva av den ryske fennougristen Juri Jelisejevs gamla finsk-ryska och rysk-finska ordböcker i ett band och sedan i en förnyad upplaga 2001. I den nya versionen har antalet uppslagsord i den finsk-ryska delen utökats från 10.000 till omkring 15.000. Jelisejevs ordbok har redigerats av översättaren Marja-Leena Jaakkola och redaktören Nelly Semjonova, den senare med lång erfarenhet av ordboksarbete på Moskva-förlaget Russkij jazyk.

Den efterlängtdade medelstora ordboken från WSOY kom ut i våras (Niemensivu & Nikkilä 2003). Marknaden hade dock mer eller mindre hunnit erövrats av den i Petrozavodsk utgivna nya finsk-ryska ordboken av Julia Koppaleva (2001).¹ Den är av i stort sett samma storlek och kom ut två år tidigare. Vad man egentligen hade önskat sig ifråga om seriös russistik och finsk-rysk lexikografi hade varit en storordbok av Vahros & Scherbakoffs klass. I professionella kretsar förblir den tillsvidare oersätlig både till omfånget och vad gäller lingvistisk metodik trots bristerna i aktualitet.

Koppaleva stöder sig på erfarenheter från universitetet i Petrozavodsk, och utgångspunkten är ryska användares behov – ordboken är t.ex. den enda av de här recenserade som innehåller en översikt över finsk grammatik. Också metaspråket är helt och hållet på ryska. Koppalevas ordbok har ganska omfattande användaranvisningar, medan utanförtexten nästan helt och hållet har slopats i den nya versionen av Jelisejev.

Helena Niemensivu och Ekaterina Nikkilä är båda erfarna universitetslärare. Nikkilä har dessutom gjort karriär som praktisk lexikograf. Hon står för en central insats i den utmärkta rysk-finska inlärningsordboken (Mustajoki & Nikkilä 1982) och har spelat en viktig roll som granskare av den ryska delen i den stora rysk-finska ordboken (Kuusinen & al. 1997).

Alla tre ordböckerna (Jelisejev 2001, Koppaleva 2001, Niemensivu & Nikkilä 2003) torde hitta sina användarkretsar. Särskilt vill jag påpeka vikten och nyttan av moderna medelstora ordböcker för både finska och ryska studenter inom rysk filologi och översättningsvetenskap. I denna recension kommer huvudvikten att ligga på Niemensivu & Nikkilä 2003, Koppaleva 2001 och Jelisejevs (2001) finsk-ryska del

¹ Koppalevas ordbok har recenserats på ryska av Aleksandr Zelenin i den finska ryskläraryrskretsens tidskrift *Aspekti* (Zelenin 2002).

(härefter N&N, KOP och JEL). Jämförelser kommer att göras med Vahros & Scherbakoff 1975 (härefter V&S). Det kan inte undvikas eftersom den är och förblir den fullständigaste ordboken i sitt slag. I min recension (Tommola 1983) jämförde jag den ganska ingående med några ryska ordböcker på andra språk med ryska som målspråk och kunde fastställa att den höll väldigt hög klass. Det som man måste kritisera den för idag är att den innehåller en massa onödiga uppslagsord (då den försöker tjäna två målgrupper på en gång och täcka "allt") och att den ur dagens synvinkel naturligtvis är hopplöst föråldrad. En del brister som förekommer i V&S har kunnat undvikas i KOP och N&N då man har inriktat sig på bara en målgrupp åt gången, en rysk respektive en finsk.

2. Målgrupp

I regel medför den dubbla orienteringen vissa problem, t.ex. behövs det mera exempel på ordens användning, fler grammatiska uppgifter och överhuvudtaget mera information om materialet på båda språken. En del av den information som är viktig för den ena målgruppen är säkert onödig för den andra. Både Gummerus och WSOY har valt att definiera sina ordböcker som finsk-ryska för finskspråkiga användare. Koppaleva undviker att säga rakt ut för vem ordboken är gjord, men det finns några indikatorer på att det i själva verket är fråga om en finsk-rysk ordbok för ryssar:

1. i förordet (s. 7) sägs att ordboken riktas till alla som använder *finska* på olika nivåer (...”kaikentasisille suomen kielen käyttäjille suunnattu yleissanakirja”)²
2. alla användaranvisningar är på ryska
3. som uppslagsord återfinns också böjningsformer, vilket uttryckligen har betydelse för receptiv användning (t.ex. genitivformer av substantiv: *jalan* se *jalka* 'fot' eller presensformer av verb *haen* se *hakea* 'hämta')³
4. i slutet av boken finns en kort översikt över finskans grammatik (men ingenting om rysk grammatik).

² Fastän det finns både ett ryskt och ett finskt förord, är de identiska till innehållet och tydligen skrivna för de som lär sig och använder finska som främmande språk. – Man bör väl märka här att Niemensivu och Nikkilä också har skrivit förordet på båda språken, trots att deras ordbok uttryckligen vänder sig till en finsk målgrupp. Gummerus nya ordbok har endast ett finskt förord.

³ Det samma gäller för Jelisejevs gamla upplagor (till 1999); i Jelisejev 2001 har böjningsformer naturligtvis ränsats bort.

Då man har konstaterat detta blir man förvånad när man hittar uttalsanvisningar för ryska ord (t.ex. *matkailukohde* turistskij [-ss-] ob'ekt). Att det inte finns uttalsanvisningar i N&N trots att den är avsedd för finska användare måste anses förbluffande. Kanske antas användarna vara medvetna om de vanligaste undantagen från uttalsreglerna även om de är nybörjare (t.ex. att /-l-/ inte uttalas i *solnce* 'sol' eller att *konečno* 'förstås' uttalas med ett förenklat sje-ljud och inte med den affrikata som vore att förvänta utifrån ortografin). Ändå måste det anses vara en brist i en inlärningsordbok att de ganska fåtaliga undantagen i ryskt uttal inte uppmärksammats.

3. Att välja bort uppslagsord

Jag har granskat de tre nya ordböckerna bl.a. genom att jämföra sex fragment i dem med motsvarande avsnitt i V&S. Det var sex uppslag i den sistnämnda.⁴ Vad antalet uppslagsord beträffar så är resultatet av jämförelsen tämligen entydigt: N&N och KOP omfattar i alla fragment ungefär lika många uppslagsord. Också i V&S är antalet ordboksartiklar ungefär lika men då man räknar med alla sammansatta ord och avledningar som ingår i artiklarna fördubblas antalet. JEL har betydligt mindre ord, cirka en tredjedel av antalet i KOP och N&N. Antalet ord på ett uppslag varierar i V&S från 136 till 277 (83–134 artiklar), i N&N från 77 till 166, i KOP från 80 till 148 och i JEL från 21 till 63.⁵

Bland de ord som V&S har med men som har slopats i de nyare ordböckerna kan exempelvis följande kategorier nämnas:

- i det moderna samhället föråldrade, mycket sällsynta eller speciella ord: lantbr. *haasia*, *haasioida* ('hässa' v., 'hässa' s), fisk. *haavikalastus*, *haavipyynti* ('håvfiske'), kyrk. *haavirahat* ('håvpengar'), med. *kuristustauti* ('strypsjuka'), byggn. *kurkainen* (samma som *kurkihirsi* 'kroppås' som finns i N&N och KOP); poetiska ord *kuuhut* ('måne'), *vaskenkarvainen* ('kopparfärgad'), astr. *kuujakso* ('månfas'), och sällsynta talspråkliga ord *kutku* (synonym till *kutka* och *kutina* 'klåda, kittling' som båda finns inte bara i KOP utan av någon anledning också i N&N), *kuukahtaa* ('ramla omkull') osv.
- utpräglade fackord: tekn. *kuristusläppä* ('strypspjäll'), *kuristusventtiili* ('strypventil'), zool. *kutojalinnut* ('vävarfågel'), *musta-*

⁴ Uppslagsorden från *haarukoida* till *hajaannuttaa*, *kuristaa* till *kuukahtaa*, *mustaaminen* till *muutos*, *parisänky* till *patolampi*, *tuottaja* till *turvoksissa* och *varten* till *vastaanottavaisuus*.

⁵ I de riktigt stora tvåspråkiga ordböckerna, t.ex. i den nya stora finsk-svenska ord-boken (Romppanen & al. 1997) finns det ännu mera uppslagsord än i V&S.

ketu ('svarträv'), *paritonvarpainen* ('uddatåg'), *parivarpainen* ('partåg'), bot. *mustajuuri* ('svartröt'), *mustakoiso* ('nattskatta') osv.

- för finskspråkiga användare onödiga⁶, regelbundna avledningar och synonymer:
  - verbavledningar: frekventativa aktionsarter som *haastella* ('prata'), *haaveksia* ('drömma'), *kursastella* ('krusa; genera sig'), *kutitella*, *kutkutella* ('kittla'), kausativa som *haastattaa* ('tala med, tilltala') och reflexiva (eller automativa) *kuristua* ('strypas, bli strypt'), *kutkuta* ('klia, kittla'), *parittaa* ('para sig'), *vasemmistolaiastia* ('bli vänsterinriktad') osv.;
  - nominalavledningar: nomina agentis *haaskaaja*, *haaskuri* ('slösare'), *kursailija* ('en som krusar'), *kurittaja* ('tuktomästare'), nomina acti *haaskaaminen* ('slösande'), *kutominen* ('vävande'), o.a. *haavillinen* ('[en] håv [full]'), *kurjalisto* ('fattigklass'), *kursaimattomuus* ('det att inte krusa/genera sig'), osv.;
- sammansatta ord: *haavinvarsi* ('håvskaft'), *kuristuspolitiikka* ('obstruktionspolitik'), *kurkiparvi* ('tranflock'), *kutomakoulu* ('vävskola'), *kutomataito* ('vävkunnande'), en hel del sammansatta adjektiv på *musta-* 'svart-', t.ex. *mustajuovainen* ('svartrandig, -strimmig'), *mustakarvainen* ('svart, med svart päls'), *mustakiharainen* ('svartlockig'), *mustakulmainen* ('med svarta ögonbryn'), sammansatta substantiv på *mustalais-* 'zigenar-', t.ex. *mustalaiselämä* ('-liv'), *mustalaislaulu* ('-sång'), *mustalaisleiri* ('-läger'), *mustalaisnainen* ('-kvinna'), *mustalaispoika* ('-pojke'), *mustalaisromanssi* ('-romans'), *mustalaistyttö* ('-flicka') och på *tupakka-/tupakan-* 'tobak(s)-', t.ex. *tupakanpolttaja* ('rökare'), *tupakansytytin* ('tändare'), *tupakantuska* ('röksugenhet'), *tupakanviljely* ('tobaksodling'), *tupakkamaa* ('tobaksland'), *tupakkamies* ('[manlig] rökare'), *tupakkamonopoli* ('tobaksmonopol') osv.
- exempel på sällsynta morfologiska l. fonetiska varianter: *muuante*, *muudan*, *paritusten* (jfr vanligare ord med samma betydelse: *muualle* 'någon annanstans, åt annat håll', *muuan* 'en viss', *paritusten* 'parvis')
- och som exempel på ett överbegrepp som inte existerar som sådant i terminologin på målspråket: *kurppa* 'beckasin' (V&S

⁶ Man kan förstås vara av annan åsikt om huruvida avledningar som är regelbundna i finskan är *onödiga*. Det är ändå ingen idé ur den finska användarens synpunkt att ha ett frekventativt verb som uppslagsord om man inte föreslår någon särskild översättning utan endast hänvisar till grundverbet (som i V&S t.ex. under *kutitella* < *kutittaa* 'kittla').

ger översättningen *val'dšnep* och den latinska beteckningen *Scolopax rusticola* som på finska heter *lehtokurppa* 'morkulla'; i de nya ordböckerna finns inga latinska namn).

En del sammansatta ord och avledningar måste utelämnas av utrymmesskäl även om man gärna skulle ge en rysk motsvarighet för dem. Det är synd att man inte kan lösa det problem som förhållandet mellan ordbokens storlek och användarnas språkkunskaper utgör. Man väljer att utelämnas icke högfrekventa avledningar, sammansättningar och kollokationer just i smärre ordböcker som ju främst används av nybörjare som inte känner till ordbildningsmekanismerna i målspråket. De ovannämnda exempelorden är onödiga eftersom det inte bara är fråga om att de kan ersättas av enklare ord med ungefär samma betydelse utan också att de är föråldrade eller dialektala. I de undersökta avsnitten finns det i V&S sammanlagt drygt 1300 ord av vilka nästan 20 % saknas i de nyare (och mindre) ordböckerna. Största delen är sådana som inte är motiverade i en ordbok för finnar (böjningsformer, synonymer) och kanske nästan hälften är föråldrade eller i allmänspråket sällsynta fackord.⁷

3.1. Nya ord

Den nya finsk-ryska ordboken av Niemensivu och Nikkilä är så aktuell som man bara kan önska. Gammalt material, som vanligen ärvs från föregående ordböcker, har skrupelfritt gallrats ut. Å andra sidan verkar nyare ord vara rikligt presenterade. I de sex avsnitten som jag undersökt är 12 % nya i jämförelse med V&S.

Jag ger här några exempel på uppslagsord som inte återfinns i V&S men som förekommer i större eller mindre utsträckning i de tre nya ordböckerna. Det är kanske symptomatiskt för det samhälle vi lever i, att *pakkoloma* 'permittering' (ordagrant 'tvångssemester'); ett ord som inte fanns med i V&S, nu finns i alla tre ordböckerna. En partiell synonym, *lomautus* 'permittering', finns visserligen med redan i V&S, och den finns med också i N&N och KOP. Förändringar i arbetslivet reflekteras ytterligare av de nya orden *lomittaa* 'avbyta' och *lomittaja* 'avbytare' som N&N och KOP ger. I princip kan dessa ord syfta på 'semestervikarierande' respektive 'semestervikarie' i allmänhet, särskilt verbet *lomittaa*, medan substantivet *lomittaja* främst tycks användas för 'lantbruksavbytare'. Ingendera ordboken omnämner detta. Dessutom har verbet *lomittaa* (*ob''edinjat'*, *-it'*, *slivat'/slit'*) en speciell

⁷ Jag har här kunnat utnyttja resultat av en analys av V&S som utförts i en magisteravhandling i Nyslott (Reponen 1990).

betydelse i databehandling (eng. *collate, interlace, interleave, multiplex*) som endast uppmärksammas i KOP. Det är också bara där en allmän betydelse 'placera in/omlott, passa in' återfinns.

Begrepp som har med terrorism att göra är ingalunda nya men de har fått ny aktualitet i och med de senaste årens händelser: *terroriteko (terrorističeskij akt)* 'terroråd' i KOP, *terrori-isku (terakt)* 'terroraktion' och *terrorismin vastainen taistelu (bor'ba s terrorizmom)* 'kampen mot terrorism' i N&N. Det är också karakteristiskt att redan det enkla ordet *isku* 'slag' har en viktig sekundär betydelse 'anfall', för vilka KOP ger ekvivalenterna *ataka* 'attack' och *udar* 'slag' och N&N *rejd* 'raid' och *nalët* 'angrepp (konkr.).

Ett ord som *turkistarha* 'pälsfarm' (finns i alla tre ordböckerna) har närmast blivit aktuellt genom de sammanhang där också orden *eläinsuojelu (zaščita životnych* i N&N) 'djurskydd' och *eläinkoheet* (pl., finns endast i N&N: *opyty na životnych*) 'djurförsök' används. *Minkkitarha (ferma po razvedeniju norok)* 'minkfarm' är med i N&N, men *kettutarha* 'rävfarm' är det inte, och inte heller *kettutyttö* 'rävflicka', vilket ursprungligen är en finländsk ockasionalism som blivit nästan en term för *eläinaktivisti* (i N&N *aktivist/aktivistka dviženija za prava životnych*) 'djuraktivist'. Av dessa ord är det bara *eläinsuojelu (ohrana životnych)* som finns i KOP, medan inget finns i JEL.

Paritalo 'parhus' finns med i KOP och N&N med ekvivalenten *dvuchkvartirnyj dom* och i JEL med ekvivalenten *dvuchkvartirnyj kottedž*. Endast i N&N har båda betydelseerna av *parkkipaikka* noterats: 'parkeringsplats (om enskild ruta)' (*mesto dlja parkovanija (stojanki)*) och 'parkeringsplats, bilparkering (om område för parkering)' (*parking, parkovočnaja ploščadka, stojanka avtomobilej*). JEL har *avtostojanka*. KOP anser ordet representera ovårdat eller vardagligt språk och ger motsvarande ryska ord *stojanka (mašin)* och *parkovka*. Man har ändå svårt att veta om budskapet är att också de ryska orden är vardagliga (ovårdat språk). Behandlingen av det här ordet i ordböckerna ger anledning till några anmärkningar om synonymier. Reflexionerna begränsar sig inte bara till "parkerings"-orden utan man hittar fler exempel. Det är väldigt svårt att som användare bestämma sig för ett alternativ, då man hittar nio olika ryska motsvarigheter för 'parkeringsplats': *mesto dlja parkovanija, mesto dlja stojanki, parking, parkovočnaja ploščadka, stojanka avtomobilej* (N&N), *avtostojanka* (JEL), *stojanka, stojanka mašin* och *parkovka* (KOP). Egentligen finns det ännu fler ryska ord att välja mellan, för var och en av ordböckerna bjuder på några till under de synonyma (allmänspråkliga) uppslagsorden *pysäköintipaikka: mesto stojanki, mesto parkovki* (N&N), *mesto parkovki avtotransporta* (KOP) och *pysäköintialue: stojanka dlja avtomobilej* (N&N), *parkovka dlja mašin* (JEL). Vad

som inte heller tycks vara konsekvent är att det för synonyma ord ges olika ekvivalenter utan att detta motiveras på något sätt, t.ex. när man läser N&N undrar man varför **parkkipaikka** skall vara *stojanka avtomobilej*, **pysäköintipaikka** *mesto stojanki* och **pysäköintialue** *stojanka dlja avtomobilej*.

Neologismer som uppmärksammas i N&N men inte i de övriga ordböckerna är t.ex. *leipäkone (chlebopečka)* 'bakmaskin', *kuppikoko (razmer čašečki)* 'kupertorlek', *geenimuuntelu* 'genmanipulation' (*transgenetika, gennoe modificirovanie*) och *geenimuunneltu* 'genmanipulerad' (*transgennyj, genetičeski modificirovannyj*).⁸ *Geeniteknikka (gennaja tehnika)* 'genteknik', *aavikoituminen (opustynivanie)* 'öken-spridning' finns i alla.

De flesta av de nya uppslagsorden i de undersökta avsnitten faller inom kategorin trafik, andra viktiga klasser är adb, mode och talspråk (inkl. grova ord).

3.2. Facktermer

Niemensivu och Nikkilä har mycket noggrant gått igenom det centrala nufinska ordförrådet och gallrat bort (t.ex. jämfört med V&S) alla facktermer som inte av någon anledning är frekventa i press och i daglig kommunikation. Problemet är ju var gränsen går men jag tycker att författarna har lyckats mycket väl. Mitt första intryck var att Niemensivu och Nikkilä effektivt har strukit också bland djur- och växtnamn (exakta artnamn); så saknas t.ex. *mustavaris (grač)* 'råka', som de andra lexikonerna har. Senare upptäckte jag dock att t.ex. många fåglar ändå finns med (*punajalkaviklo* 'rödbena', *punakylkirastas* 'rödvingetrast' o.a.).

Inte helt konsekvent är att namn på vissa svampar, t.ex. *hapero* (ry. *syroežka*) 'kremla' och *tatti* (ry. *grib*) 'sopp', etiketteras med (*sieni*) 'svamp' medan namnen på vissa andra svampar, t.ex. *vahvero* (ry. *lisička*), med (*kasv*) 'botanik'. Ifråga om botanik, zoologi och andra fackområden blir ordurval och beskrivning lätt beroende av vad som intresserar eller är bekant för författaren. Att *kantarelli* eller *kelta-vahvero* (ry. *lisička*) 'kantarell', *suppilovahvero* (*vorončataja lisička*) 'trattkantarell' och *mustatorvisieni* (*kantarellus voronkovidnyj*; talspråkligt *černaja lisička* 'svart trumpetsvamp') finns med måste bero på att de ur författarnas synvinkel hör till de viktigaste svamparna.

⁸ KOP har dessutom *geenimutaatio* 'genmutation' (*gennaja mutacija*) och *geeni-perintö* (sic! – skall vara *-perintö*) 'genetiskt arv' (*genofond*), i Jelisejev finns *geeni-perintö* (*genofond*) också.

3.3. Fula ord

N&N innehåller rikligt med talspråkligt material både bland uppslagsorden och bland ekvivalenterna. Tidigare tabubelagda fula ord har nu noterats (liksom i Kuusinen & al. 1997 för några år sedan – för första gången inom seriös rysk-finsk lexikografi). I finskan är *vittu* (*pizda*) 'fitta' ett ord som skapat en frodig flora av idiom, fraseologiska uttryck och avledningar, och samma gäller även *nussia* 'knulla', *kyrpä* (*chuf*) 'kuk', *perse* (*žopa*) 'arsle' och *paska* (*govno*) 'skit'.

I N&N har som sagt de finska uppslagsorden inte etiketterats stilistiskt. Författarna utgår ifrån att en finsk användare känner till ordens stilvärde. Annat är det med de ryska ekvivalenterna. Hur skall man som finsk användare våga lita på att motsvarigheterna är gångbara ifråga om så saftiga och emotionellt laddade ord och uttryck som de här? Ordboksförfattare kunde också utgå ifrån att en finsk användare inte har behov av att själv aktivt behärska dessa ord på målspråket, även om det kan vara spännande att få veta hur de heter. Eftersom det vanligen finns en massa semantiska synonymer i olika språk som ändå används väldigt varierande och individuellt i olika funktioner och situationer och av diverse sociala grupper, borde man kanske inte ge exakta ekvivalenter alls för orden i olika språk.⁹ Jag har en känsla att det ofta är lexikografens intuition som får styra valet. Även i en så bra ordbok som N&N fäster man sig vid en viss inkonsekvens då man jämför olika ordboksartiklar med besläktat innehåll. Jag vill inte bestrida att de ryska ekvivalenternas fördelning t.ex. i N&N mellan de olika synonymerna för 'ha samlag' kan vara riktig. Men jag undrar hur man kommit fram till den då det till och med för finskan är svårt att definiera ordens värde: den tionde betydelsen av *panna* är på ryska *trachat'*/*trachnut'* 'ha samlag'. Ordet *naida* 'gifta sig; ha samlag' motsvaras i den senare betydelsen av *snošat'sja* och *trachat'sjaltrachnut'sja* och *ebat'sja*. Dessa är märkta som vardagliga (*ark*), medan *nussia* bara har en motsvarighet: *ebat'sja*. Alltså måste man resonera som så att *nussia* är vardagligt. Men vad är då *panna* och *naida*? Talspråk? Grova? I JEL har man inte slösat utrymme på dessa ord, men Koppaleva anser att både *panna* och *naida* är ovårdat språk (*prost.*). *Panna* har motsvarigheterna *trachat'*, *-nut'* eller (*po*)*imet'*, medan *naida* har angetts vara *zanimat'sja ljubov'ju* (bokst. 'syssla med kärlek') eller *perespat'* (bokst. 'sova över'). Någon konsensus finns det alltså inte. Ett annat exempel utgör de fem olika översättningsförslag som N&N och

⁹ Jfr diskussionen om ekvivalenterna för synonyma ord för 'parkeringsplats' ovan. Om man på allvar skall relativisera existensen av verkliga lexikaliska ekvivalenter mellan språk får man komma ihåg att det inte torde finnas mera än några tiotal "lexikaliska (eller lexikaliskt-semantiska) universalier" (se t.ex. Goddard 2001).

KOP anger för *huora* 'hora' utan att kunna tillhandahålla en enda gemensam ekvivalent.

En annan anmärkning i detta sammanhang: hur skall man tolka angivelsen om ett icke levande objekt hos *panna* 'knulla' (reaktionen har märkts ut som *kogo* (*čto*) dvs. 'vem l. vad')? Samma problem har man med *vittuilla jkllle* 'djävlas med ngn' som enligt uppgift skall kunna syfta på någonting icke levande: *pod''ëbyvat' kogo* (*čto*).

4. Mikrostruktur

Mikrostrukturen i traditionella tvåspråkiga ordböcker av mindre storlek kan vara mycket anspråkslös. Betydelsedefinitioner finns just inte alls och betydelseförklaringen består oftast helt enkelt av ett målspråkligt ord. Variation förekommer också med hänsyn till den tilltänkta heterogena användargruppen.

Koppalevas ordbok kan man anse vara en receptionsordbok. Där är det viktigaste att ange ordens betydelse (och låta användaren vid behov hitta på en passande översättning till sitt modersmål). N&N och JEL är inriktade på en finsk målgrupp, dvs. på de behov en finsk användare av ryska har. Därför har man försökt ge fungerande översättningar av exemplen och låter användaren sluta sig till betydelsen – på sitt modersmål borde de ju kunna det.

I N&N ges uppgifter om verbens, substantivens och adjektivens rektion som sig bör. Också i KOP hittar man sådan information, i många fall framgår den ur exemplen (vi kommer ihåg att det är här fråga om en rysk användares behov; alltså är det viktigt att det är rektionen hos de finska orden som anges). I JEL är mikrostrukturen mindre utvecklad men också den ordboken ger normalt de nödvändiga rektionsuppgifterna.

4.1. Betydelsedistinktion

Distributionen för ordet *tuottaja* 'producent' har förändrats: om dess vanligaste betydelse tidigare var 'tillverkare' (*valmistaja*, ry. *proizvoditel'*, *izgotovitel'*), så är den nu ry. *prodjuser* 'producent för film, musikinspelningar, tv-program osv.' (i JEL är det t.o.m. den enda betydelse som ges!). En betydelse som fattas i alla tre verken är 'jordbruksproducent' som numera ofta används (*tuottaja* för *maataloustuottaja*), speciellt inom branschen. Man kan gott tänka sig att det är ett onödigt uppslagsord i en ordbok avsedd för finnar eftersom det kan sökas under alternativa ord (t.ex. *maanviljelijä*), däremot borde det vara motiverat att ta med ordet/betydelsen i en ordbok för

rykspråkiga (som i KOP). Samma motivering kan man se bakom Niemensivus och Nikkiläs beslut att slopa specificeringen *mužskaja* 'herr-' i ry. *parikmacherskaja* för *parturiliike* '[herr]frisör'. Att KOP däremot gör denna skillnad är ju vettigt ur den ryska användarens synvinkel.

I JEL ges för *partio* ('scoutrörelse' och 'patrull') endast ekvivalenten *patrul'* dvs. betydelsen 'patrull' men inga ekvivalenter som hänför sig till scoutrörelsen. (En förklaring kan tänkas vara ordbokens ursprung som går tillbaka till sovjettiden.) I N&N hittar man inte alls termen *kuritushuone* 'tukthus' som i KOP uppges vara *ispravitel'nyj dom* och i JEL *ispravitel'naja tjurma*. Säkerligen är Koppalevas översättning det ord som användes förr i världen i det tsaristiska Finland¹⁰, medan Jelisejevs motsvarighet närmast är ett försök till beskrivande översättning som inte mera håller streck för finska förhållanden. Följaktligen hade man önskat att finna en angivelse om att ordet är en finländsk historisk term, och möjligen borde det också ha funnits en betydelseförklaring.¹¹

Niemensivu och Nikkilä har en utmärkt lösning när det gäller att differentiera betydelser av *sininen* 'blå' som motsvaras av två färgbeteckningar i ryskan, *sinij* 'blå, mörk-, djupblå' och *goluboj* 'blå, ljus-, himmelsblå'. I ordboken ges exemplen *siniset ruiskaunokit* 'blå blåklintar' med översättningen *sinie vasil'ki* och *siniset lemmikit* 'blå förgätmigejer' *golubye nezabudki*. Det här är en säker lösning, även om jag själv hade velat prioritera *goluboj* också i exemplen med 'blå himmel' och 'blå ögon'. Nu ges båda alternativen. Det är i och för sig rätt, men kollokationerna med *sinij* är inte på långt när lika frekventa, det kan man förvissa sig om i vilken textkorpus som helst.¹²

En missledande översättning som fortsätter att spöka i JEL och KOP är *elektrostancija* 'kraftverk' för *sähkölaitos* 'elverk'. Till all lycka har N&N nu en korrekt rysk översättning *elektrokompanija*. Till samma kategori hör realibeteckningarna *ylioppilas* 'student' och *kunta* 'kommun'. Att JEL av hävd fortsätter att översätta dessa ord *student* respektive *kommuna*, *obščina* är helt fel, eftersom finskans *ylioppilas* inte i

¹⁰ Det finns också i V&S med anmärkningen 'i Finland' (v *Finlj.*).

¹¹ I rysk juridisk facklitteratur hänvisar man till *kuritushuonerangaistus* 'tukthusstraff' i Finlands lag med termen *katoržnye raboty* (pl.) som också kunde tillbakaöversättas som 'tvångsarbeten'. Tukthus som straffform avskaffades i Finland på 1970-talet, vilket ännu inte fick konsekvenser i Vahros & Scherfbakoff (1975). Nu borde man etikettera ordet som historism.

¹² *Golubye glaza* är mycket frekvent i Boris Akunins *Azazel*, en historisk detektivroman som föreligger i en utmärkt översättning till finska av Anton Nikkilä. Översättaren har enligt min mening ändå varit för pedantisk när han genomgående översätter denna kollokation med *vaaleansiniset silmät* 'ljusblå ögon'. En kontroll i en finsk textkorpus visar att *vaaleansiniset silmät* sällan används. Vanligen betyder *siniset* 'blå' ifråga om ögon just 'ljusblå'.

första hand betyder 'studerande' och *kommuna* på ryska endast syftar på olika slags kollektiv, t.ex. Pariskommunen. Det sistnämnda lexemet har nu fått en tillfredsställande förklaring i både N&N och KOP men endast N&N har klarat studenten: i KOP ger man uttryckligen felaktiga översättningar av *päästä ylioppilaaksi* 'ta studentexamen': *stat* 'studentom' 'bli studerande' och *postupit* 'v vuz' 'bli antagen till universitet'.

En sista anmärkning gäller ordet *tutkinto* 'examen'. Ingen av de finsk-ryska ordböckerna klarar detta ord. Ordet är föråldrat i högskolevärlden i betydelsen 'tentamen' och det borde inte översättas med sådana ekvivalenter utan kontext, och m.a.o. inte med det ryska ordet *ëkzamen* som närmast syftar just på 'tentamen'. Man saknar exempel på konkreta fall där ordet i nufinskan förekommer: *tohtorintutkinto* 'doktorsexamen', *korkeakoulututkinto* 'högskoleexamen', *perustutkinto* 'grundexamen', *jatkotutkinto* 'forskarexamen' inom universiteten och *näyttötutkinto* (om en viss typ av examen inom finländskt arbetsliv), *virallisen kääntäjän tutkinto* 'examen för auktoriserade translatorer', *kuljettajatutkinto* 'förarprov' osv.

4.2. Stil

Stil- och bruklighetsanvisningar för uppslagsorden är ju överflödiga i en finsk-rysk ordbok avsedd för en finskspråkig målgrupp. Därför är den minimalistiska strategi som Niemensivu och Nikkilä tillämpat ändamålsenlig: om det inte finns stiletiketter alls så motsvarar ekvivalenterna uppslagsordet såväl stilistiskt som funktionellt. Om ekvivalenten inte är likvärdig med uppslagsordet i dessa hänseenden (som i exemplet med 'fimp' nedan) så får ekvivalenten en etikett framför sig. På motsvarande sätt anger KOP stilvärdet för de finska uppslagsorden omedelbart efter uppslagsordet (om det behövs) och före varje rysk ekvivalent också om det är relevant. Etikettapparaten är mycket utförlig i N&N i synnerhet för fackområden. I den förekommer cirka 75 förkortningar för olika specialområden och ett dussintal stil- eller bruklighetsförkortningar. Dessutom används ett tjugotal förkortningar för grammatiska kategorier.

Att *tupakantumppi* 'fimp' inte fanns i V&S måste vara en slump. Ordboken har i regel med alla möjliga varianter och besläktade (ibland även dialektala) sidoformer och därför har det då och då hänt att den i talspråket vanligaste formen inte finns med. I det här fallet har *tupakanpätkä* fått stå för ry. *okurok*, medan de tre nya ordböckerna alla har endast uppslagsordet *tupakantumppi*. I Jelisejevs tidigare upplagor fanns ordet inte med. I detta sammanhang kan en iakttagelse i fråga om stil- och bruklighetsanvisningarna nämnas: i N&N ges *byčok*

för *tupakantumppi* och sedan med en anmärkning *yleisk.* ('allmänspåkligt') *okurok*; dvs. den förstnämnda ekvivalenten skulle vara av samma stilvärde som uppslagsordet, medan den sistnämnda är allmänspråklig och inte särskilt talspråklig eller vardaglig. I KOP är *okurok* markerat som *prost. = prostorečnyj* som betyder ungefär 'ovårdad språk'.

4.3. Fraseologismer

Fraseologismer tas i N&N upp i artikeln för ett av de ingående betydelsetunga orden. Under **hevonen** 'häst' hittar man exempelvis *musta* ~ 'svart häst' (*tëmnaja lošadka*), under **aukko** 'hål' *musta* ~ 'svart hål' (*čërnaja дыра*) och under **lammas** 'får' *hän on perheen musta* ~ 'han/hon är familjens svarta får' (*v sem'e ne bez uroda*). Det sistnämnda uttrycket betyder på ryska semantiskt inte detsamma som de finska och svenska uttrycken, men det kan användas i samma situation. Kanske borde man på något sätt signalera detta för en mindre upplyst och intet ont anande användare. KOP ger en översättning som kommer närmare: *m. lammas (fig.) = paršivaja ovca.* 'Svart häst' i den överförda betydelsen anges förresten i V&S under uppslagsordet **mustankarvainen** vilket är förvirrande (och fel). Annars hittar man kollokationen *musta hevonen* under **musta** i V&S som *voronaja [lošad']*, *voronoj*, vilket syftar konkret på djuret. Exemplet är helt på sin plats för adjektivets skull, som i detta sammanhang inte är det normala *čërnij* 'svart', men som användare svävar man i ovisshet om man kan använda uttrycket också i den överförda betydelsen. Varken JEL eller KOP tar upp kollokationen.

5. Till slut

Överhuvudtaget får man vara nöjd med de nya finsk-ryska ordböckerna. Gummerus moderniserade Jelisejev är nog ganska anspråkslös, en fickordbok som inte räcker till för att studera ryska på allvar. Den har en del brister, av vilka vissa påtalats ovan, men kanske hjälper den nybörjare och turister att klara sig på ryska. De två andra recenserade verken är mera omfattande och ordentligt sammanställda. Särskilt bör studerande vid högskolor och universitet ha nytta av Niemensivus och Nikkiläs lexikon. Då det inte finns en modern finsk-rysk storordbok får man vara glad att man har en ordbok som täcker det centrala nutida ordförrådet och som är mycket pålitlig. Förhållandevis bra kan man också anse Koppalevas finsk-ryska ordbok vara. Den är inte lika omsorgsfullt sammanställd och redigerad som

Niemensivus och Nikkiläs men den täcker en lucka i den finsk-ryska lexikografien som en modern ordbok för ryskspråkiga. Det är väldigt viktigt att denna målgrupp inte glöms eftersom antalet ryskspråkiga i Finland är uppe i några tiotusen. Också en betydande andel av studenterna vid många institutioner för ryska och översättning vid universiteten i Finland har ryska som modersmål. Man får hoppas att de medelstora ordböcker som nu är nya kommer att förnyas då det är dags och att det någon gång i framtiden också kommer ut en ny finsk-rysk storordbok.

Litteratur

Ordböcker

- JEL = Jelisejev, Juri 2001: *Suomi-venäjä-suomi sanakirja – Finsko-russko-finskij slovar'* ('Finsk-rysk-finsk ordbok'). Toinen, laajennettu ja uudistettu laitos. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus. 536 s.
- Jelisejev, J. 1999: *Suomi/venäjä/suomi sanakirja*. 4. painos. Copyright "Russkij jazyk" 1993. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus, 352 s.
- KOP = Koppaleva Ju. È. 2001: *Novyj finsko-russkij slovar'*. Okolo 50 000 slov i vyraženij – *Uusi suomalais-venäläinen sanakirja*. Noin 50 000 hakusanaa ja sanontaa ('Ny finsk-rysk ordbok. Ca 50.000 sökord och uttryck'). Sankt-Peterburg: M.G.V. 883 s.
- Kuusinen, Martti & Vera Ollikainen & Julia Syrjäläinen 1997: *Venäjä-suomi-suursanakirja – Bol'soj russko-finskij slovar'* ('Rysk-finsk storordbok'): yli 90.000 hakusanaa ja sanontaa ('över 90 000 sökord och uttryck'). Red. M. Kuusinen. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY & Moskva: Russkij jazyk, XXXI + 1575 s.
- Mustajoki, Arto & Ekaterina Nikkilä 1982: *Russko-finskij učebnyj slovar' – Venäjää opiskelevan sanakirja: venäjä-suomi* ('Rysk-finsk inlärningsordbok'). 12 500 sanaa ('12.500 ord'). Moskva: Russkij jazyk, 535 s.
- N&N = Niemensivu, Helena & Ekaterina Nikkilä 2003: *Suomi-venäjä-sanakirja – Finsko-russkij slovar'* ('Finsk-rysk ordbok'). Helsinki: WSOY, 771 s.
- Ringvall, A. F. & P. Kijanen (red.) 1902: *Suomalais-venäläinen sanakirja* ('Finsk-rysk ordbok'). Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1005 s.
- Romppanen, Birgitta, Nina Martola & Ilse Cantell & Mats-Peter Sundström 1997: *Suuri suomi-ruotsi sanakirja. (Stora finsk-svenska ordbooken)* 1–2. Helsinki-Porvoo-Juva: WSOY.

V&S = Vahros, Igor & Antti Scherbakoff 1975: *Suomalais-venäläinen sanakirja – Finsko-russkij slovar'* (Finsk-rysk ordbok'). 82 000 sanaa ('82 000 ord'). Moskova: Russkij jazyk, 815 s.

Övrig litteratur

Goddard, Clifford 2001: Lexico-semantic universals: A critical overview. I: *Linguistic Typology* 5, 1: 1–65.

Reponen, Lea 1990: O dostovernosti Finsko-russkogo slovarja 1975 goda / Vuonna 1975 julkaistun Suomalais-venäläisen sanakirjan luotettavuudesta ('Om den 1975 publicerade Finsk-ryska ordbokens pålitlighet'). Opublicerad magisteravhandling. Joensuun yliopisto, Savonlinnan kääntäjänkoulutuslaitos.

Tommola, Hannu 1983: Parempi myöhään ... eli havaintoja suomalais-venäläisestä sanakirjasta. [Rec. av] Igor Vahros & Antti Scherbakoff: *Suomalais-venäläinen sanakirja. 'Russkij jazyk'*. Moskova 1975, 816 s. I: *Virittäjä* 87, 2: 257–265.

Zelenin, A. V. 2002: Recenzija na knigu: Koppaleva Ju. È. *Novyj finsko-russkij slovar'. Okolo 50 000 slov i vyraženiij*. – Sankt-Peterburg: "M.G.V.", 2001". I: *Aspekt – Aspekti*, 67, 1: 27–35.